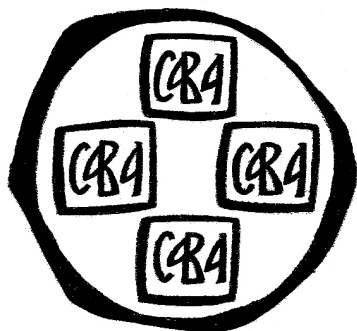

Библиотека ПРАВОСЛАВЉЕ
Књига I

СВЕТИ САВА

У НАРОДНОМ ПРЕДАЊУ

Сакупио
Владимир Ђоровић

САДРЖАЈ

Предговор

5

Народне песме

25

Народне приповетке

67

Народна локална предања

187

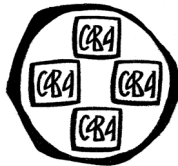
Напомене

241

ПРЕДГОВОР

У нашем народу има много предања о Светом Сави. Нека од њих забележена су врло рано, још у XIII веку, код његових старих биографа; али највећи део њихов каснијег је порекла и објављен тек крајем XIX и почетком XX века. Први је почео да бележи приче о Светом Сави Вук Стефановић Караџић, али главни потицај, да се прикупе и објаве сва предања о том популарном светитељу, дошао је тек 1897. године од господина Вида Вулетића-Вукасовића у *Босанској вили*. Од тада, *Босанска вила* је за пуне четири године, од 1897 до 1901, доносила, готово у сваком броју, по неко предање о светитељу и учинила тим велику услугу проучавању Савиних легенда. Сем у *Босанској вили*, а по њеном примеру, објављен је један део предања о Светом Сави још и у *Босанско-херцеговачком истичнику* за 1897, годину. Касније је понајвише предања о Светом Сави забележио господин Станоје М. Мијатовић, најпре у *Брајтсџу*, XII-XIII, 1908, под натписом „Свети Сава у народној успомени”¹, потом у засебној књижици „Свети Сава у народним причама”, Нови Сад, 1913, у серији *Књига за народ* Матице Српске, свеска 148; и у књижици *Свети Сава у нашим народним њесмама*, Београд, 1923. под псеудонимом Србољуба Србобратића. У новије доба, господин Ст. М. Димитријевић упутио је позив преко *Весника српске цркве*, XXIX, 1924. стр. 626-8, свештеницима, учитељима и осталој народној

---

¹ Нешто стручних напомена о тој збирци дао је господин Ј. Поливка, *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, XIX, стр. 32-45.

интелигенцији, да обрете пажњу на све врсте народног предања о Светом Сави, пошто „далеко већи део још није прикупљен и објављен, него кружи само по народу као његова усмена лектира”. Тај позив имао је извесног успеха, и у *Веснику* је током 1925. и 1926. године дат читав низ лепих и корисних прилога.

У нашој науци има неколико покушаја, да се проуче и објасне извесна предања о Светом Сави (ми смо све те радове навели у „Напоменама” уз оне теме, на које се односе), али су врло ретки покушаји, да се, на основу целокупног градива, да шири преглед ствари и питања која су у вези с тим студијама. У свом чланку „О легендарном карактеру Светог Саве”² Павле Софрић се, углавном, задржао на томе, да укаже на легендарни тип причања старих биографија и на неколико навода из старе државне канцеларијске и народне књижевности. У књизи Ј. Вучковића о Светом Сави (Нови Сад 1902.) глава, која говори о „Светом Сави у устима српског народа” (стр. 98-104) сувише је сумарна и без дубље студије. Тек најновија расправа господина Ст. М. Димитријевића о „Светом Сави у народном веровању и предању”, која је почела излазити у *Веснику српске цркве*, XXXI, 1926, стр. 510 и д., доноси леп преглед и проучавања о слављењу Светог Саве као опште заветине, као заштитника заната и као крсног имена извесних наших братстава и породица.

Остављајући да се о Светом Сави и његовом хисториском значају и народним предањима о њему говоримо у посебној књизи и на широкој основи, ми ћемо овде, поводом грађе која се саопштава, дати само неколико главних чињеница.

1) Култ Светога Саве у старој српској држави био је врло велики. Његов отац, Стеван, познатији по калуђерском имену, Симеон Немања био је оснивач династије Немањића и

---

² Извештај гимназије краља Милана I за 1902-1903. годину. Београд, 1903., стр. 1-14.

као такав предмет њеног посебног пијетета. Свети Сава је настављач његовог дела у сређивању прилика у Србији; први српски архиепископ и организатор народне православне цркве; први представник књижевности у Србији; оснивач и помагач неколико најважнијих манастира, као Хиландара, Жиче, Студенице и можда Милешева, који су кроз цео средњи век главни расадници српске културе; и Савин завичај, према томе, био је вишеструк и наглашаван од кругова, који су важили као најрежнији представници нашег духовног живота и најдоследнији у раду за неколико столећа. Већ пренос његовог тела из Трнова у Милешево, 1237, био је акт који је дао повода посебној глорификацији, а мало после тога Сава је, као прави династијски, црквени, па најзад као народни светитељ, постао предмет посебних приказа и похвала. Већ средином XIII века он добија једно с патосом и с много реторске хагиографске вештине писано житије, које почетком века налази једног даровитог прерађивача и популаризатора. Теодосијево житије Светог Саве ушло је у све наше области, и прешло чак и у руску књижевност; од њега је до данас познато 19 српских и 5 руских преписа³, и неколико прерада разнога облика. У краљевском кругу рашке државе Симеон и Сава оглашавани су као заштитници целог народа и земље и помињани су врло често у многим државним актима. Тај култ су после примили и владари из споредне немањићке линије, као босанско-српски краљ Твртко I, који се баш у Милешеву, над гробом Светог Саве дао крунисати за краља; и после Степан Вукчић, који се прогласио „херцегом од Светог Саве”. У Милешеву је, несумњиво ради значаја Светог Саве, било једно време и седиште херцеговачког митрополита. У XVI веку култ Светога Саве чувао је и добар део муслимана, можда још од своје хришћанске старине. Више страних путника који су тих времена свраћали у Милешево, бележе, како Турци „штују

---

³ Поповић, Прилози, V, 1925., стр. 230.

милешевске калуђере и дијеле им милостињу” (Жан Шено, 1547.); како калуђери живе од милостиње, „што им понајвише пружају Турци, који свеца особито штудују и јако га се боје” (Катарин Зено, 1550.); чак се казује, да Милешеву „већу милостињу дају Турци и Жидови, него ли кршћани” (Бенедето Рамберти, 1534.)⁴ У Бранковићевом *Лейоису* се прича, како је неки бег јавио надлежнима у Турској, да „Турци верују Светом Сави и узимају знак крста и покрштавају се”. С тога је, вели, наређено да се спали тело светитељево, *corpus prodiglis clarum!*⁵ И Атанасије Ђакон, у свом опису пустошења наших земаља у XVII веку, наводи, да је Свети Сава спаљен од Турака, што је један Турчин био на Савином гробу излечен од беса.⁶ У једном писму из 1597. пишу српски калуђери папи у Рим: „Како су Турци отнели Светога Саву из Милешева њима бог не помага, убијају (и)х крстијани са сваке стране”⁷. Још и у XIX веку, саопштава А. Гиљфердинг, долазио је народ на милешевске развалине и доносио болеснике⁸. Тај култ, како се види из саопштења у овој збирци, траје уосталом још и данас. Има чак веровања, да је Свети Сава још и сад жив „ко Свети Аранђео и Свети пророк Илија” и да је шта више „и сад на земљи, али га ми не видимо”.

Велико штовање, које је Свети Сава уживао у нашем народу, није било ограничено само на православне и муслимане. Њему је обраћена пажња и од нашег католичког елемента, па, шта више, и од његових црквених лица. Савин култ добро је познат Дубровчанима; писци из других места, католички свештеници, пишу Савине биографије, као Иван Томко Мрнавић, или га славе у песмама, као фра Андрија Качић Миошић. Овај чак изричито казује:

⁴ Рад, LXII, стр. 71, 98; LVI, стр. 214.

⁵ Аркив за повјесницу југословенску, III, стр. 26.

⁶ Споменик, V, стр. 29.

⁷ К. Хорват, *Monumenta historica nova*, Сарајево, 1909.

⁸ Боснија, Херцеговина и Стараја Србија. С. Петербург, 1859., стр. 314.

*Рад чудеса калуђера Саве
Словинске ѿ све државе славе.*

2) Ипак, упада у очи, да култ Светога Саве не само да није свуда код нас раширен, него је понегде чак веома оскудан. Из овог прегледа грађе види се, да има читавих области, из којих се добило врло мало или нимало саопштења. То вероватно не долази само отуд, што предања нису забележена, него што их, по свој прилици, тамо има врло мало или можда нимало. Мени је одавно упадало у очи, да све до XVIII века врло мало наших старих цркава, које су посвећене Светом Сави. У том погледу, после Христових и Богородичних празника, много су више заступљени не само популарни свеци као Петар, Јован, Ђорђе и Никола, него и свеци као Илија, Димитрије, Лука и Петка. Има читавих епархија, у којима уопште нема ниједне цркве посвећене Светом Сави (на пример, бањалучка и битољска); у Сент Андрији, од толико цркава, ниједна није Савина. У много епархија Савиних цркава има само по једна или по две (на пример у захумско-рашкој, херцеговачкој, нишкој, пакрачкој, охридској, добробосанској). Највише Савиних цркава има, занимљиво, не у Србији него у епархији зворничко-тузланској (четири) и у бококоторској (шест). Сретен Л. П. пишући своје успомене, казује чак за Крагујевац, у коме је први пут у школи слављен Свети Сава 1828-1829. године ово: „И онда чусмо говор међу учитељима, да је то празник Светог Саве, но ко је и шта тај Свети Сава, не знадосмо... Ми ђаци не знадосмо ни за каквог српског Светог Саву и кога дана он пада”⁹ Да то није само случај са варошима, у којима је, на почетку XIX века, преовлађивао туђ елемент, види се из напомена, као што је ова свештеника Ж. Миловановића из Раброва: „Светог Саву ретко који празнује”¹⁰. По досад познатој грађи, географско простирање предања о Светом Сави било би, у

⁹ Путовање по новој Србији, Нови Сад, 1879., стр. 119.

¹⁰ Хришћански Весник, V, 1883., стр. 436.

главним линијама, овакво: о свецу се највише прича у области његових манастира, Студенице и Милешева, затим у Херцеговини до Неретве, у Црној Гори и Боки Которској, у целој Босни сем травничког округа, у Срему, у целој северној Србији, а у јужној до Штипа и Кратова на истоку, и до Призрена на југу. Сем те линије нешто предања о Светом Сави има у православним насељима северне Далмације, Лике и Баније. За ове последње области имамо чак изричито сведочанство проте Н. Беговића, који каже, да се „по Рвацкој, по Банији и Лици обдржава завјетни пост Светом Сави.”¹¹

Култ Светог Саве обновљен је од друге половине XVIII века са извесним системом, у време кад је слављење народних светитеља било уопште узело више маха. Кирило Живковић спремио је од 1756-1794. три верзије Савина житија по Теодосијевом причању¹². Срби Хиландарци нарочито живо учествују у обнови тог култа и спомена. Можда је у то време постала и ова популарна светосавска химна „Ускликнимо с љубављу”, чија је досад најстарија верзија позната из 1817. године¹³. На звону Велике школе, из 1810. године, има лик Светог Саве као „сербског просветитеља” и изливена кошница са челама.”¹⁴ У Земуну је Свети Сава већ 1812. узет за школског патрона; у Србију је то светковање уведено наредбом кнеза Милоша 1823, а законом од 13. јануара 1841. дан Светог Саве је у Србији обавезна школска слава. У Војводини је током прве половине XIX века светосавска прослава уведена у сва важнија места, а војвођански учитељи пренели су је постепено у остале наше покрајине. У Босни и Херцеговини од осамдесетих година XIX века светосавске забаве постале су једна врста националних ревија и биле су врло популарне. Да

---

¹¹ Историја цркве србске, Нови Сад, 1874., стр. 54.

¹² Јужнословенски Филолог, II, 1921., 1921., стр. 122-3.

¹³ Ср. проучавања Ст. М. Димитријевића, Дело, књ. 57, 1910., стр. 398-411.

¹⁴ Нова Искра, VI, 1904., стр. 28-9.

се и за те прославе почео везати нов низ легенди, казује оно сарајевско причање о Грку владици, који није хтео светковати Светог Саву, па му се, за казну, запалила шиша у кући.¹⁵

3) У причањима о Светом Сави, која сада имамо, скупило се више елемената и из непосредног казивања његових биографа и поштовалаца у његовим задужбинама, и из богате хагиографске и црквене књижевности средњег века и из опште традиционалне књижевности. Студија је код њега, с тога, веома сложена, али и врло занимљива.

„Наше легенде”, казује Ж. Бедје за француска предања раног средњег века, „све су створене у врло дугом размаку од времена Кловисових или Карла Великог¹⁶, и према том, наравно, немају готово ништа од непосредних саопштења. Исти је случај и код наших предања о Светом Сави. Причања његових биографа и ако потичу из XIII века, ипак су у многим производ апликација опште хагиографске књижевности и морају се до краја рашчистити, уколико је то могуће, од тога наноса. У нашим народним предањима, међутим, врло је мало ствари и казивања, чији би извор ишао непосредније од тих списа. Штавише, уколико уопште у тим предањима и има извесне стварности, она се сва да свести на саопштења из тих биографија, односно на саопштења обавештених црквених кругова. Против магле која обавија Светог Саву, и заштићава га од гонилаца; или казивања о његовом одласку у Свету Гору; или о чуду са ледом у мађарској земљи; или да подиже крстове тамо, где не доспева да сагради цркве – све те ствари, које изгледају или као сећање или да имају нечег непосреднијег, потичу, нема сумње, само из казивања старих биографа. Оно се тамо налази, китњасто испричано, и отуд је могло бити познато читаоцима из свештених кругова а после и осталим лицима. Причање о манастиру Савином у Подгорици, у

¹⁵ *Босанска вила*, 1899., стр. 70.

¹⁶ *Les légendes épiques*, IV, Paris, 1913., стр. 40.

кући где му је рођен отац, више је доцније домишљање људи, који су читали, него непосредно казивање старине. Чињеница, да је Немања био родом из Рибнице код Подгорице, није била довољно позната ни у нашим црквеним круговима средњег века; уместо тога више се говорило, на доста страна и у популарнијим списима, о његовој постојбини у Попову и Љубомиру. Казивање о зетском епископу Илариону (Шишовићу) има јасан карактер легенде; а што му се очувало име за то треба захвалити његовом гробном натпису и традицији врањанских калуђера. У једном причању наводи се, да Свети Сава није пролазио Босном. То би се, можда, могло тумачити, да је остало старо сећање, како Босна није припадала организацији Савине цркве. Али, да ли је сигурно, да је то знао и памтио широки народ? Пре ће бити, да је то предање потекло од неког црквеног лица, које је знало те ствари и о њима водило рачуна. Иначе, хисторијских сећања у овим предањима нема много, а колико их има, сем у причању о спаљивању тела Савиног, сва су мање-више дошла само посредним путем.

Тај посредни пут био је, у првом реду, калуђерско предање. Ми смо већ раније једном приликом упозорили на то, да је Немања у нашем народу не по свом световном имену, него по калуђерском. Предања о њему, како је подизао цркве и делио своје благо сиротињи, ушла су у народ, по свој прилици, из црквених похвала, какве су, примера ради, садржавала кратка пролошка житија.¹⁷ Када је 1533. био у Милешеву, К. Д. Шепер је слушао од калуђера приповетке не само о Савином пореклу од Ликинијевог рода, него и о неким његовим чудесним пророчанствима, као што је оно о пропасти неког града са седам торњева.¹⁸ У овој збирци добар део предања

---

¹⁷ Гласник Зем. Музеја, XXV, 1913., стр. 337-343.

¹⁸ Рад, LXII, стр. 60-1. Ср. то предање на једној икони херцеговачког манастира Добрићева из 1757. Л. Нинковић, Монографија манастира Добрићева, Мостар, 1908., стр. 9.

потиче из црквених кругова и још се данас прича од црквених лица. У извесним причањима наводе се чак примери из Старог завета („сетимо се, како је праотац Аврам био спреман да даде на жртву Богу свога јединца сина”, II 39; Сава помиње чудо с Мојсијевим штапом, III 99; помињу се црквене песме и псалми, II 39. Кад је спаљен Свети Сава, казује се у једној народној песми, затресла се земља, препукла је једна џамија, а „многи мртви из гроба усташе”. Треба ли посебно наглашавати, да је то несумњив црквени утицај са еванђеоским предањима о смрти Христовој? Кад се у другој народној песми нађе, да се на Савину молитву састану две планине, не подсећа ли то одмах на популарна хришћанска предања, како тврда вера у Бога буквално покреће планине?¹⁹ Ми у напоменама указујемо на читав низ таквих случајева и утицаја не само еванђелија и хришћанских легенди, него још нарочито и популарних апокрифа. Уосталом, довољно је само видети, уз каква је места најчешћи свечев култ, па да се одмах буде начисто и о његовом пореклу. Позната Доментијанова и Теодосијева прича о Савином стварању леда усред највеће припеке, у Мађарској, налази се као „народно” предање уз манастир Ковиљ, за који се казује, да је настао том приликом и да је задужбина Савина.²⁰ Већ је Ф. Каниц забележио, како се поред овчарско-кабларских манастира чувају предања о Савиној води код Савинца и Преображења и како је манастир Ваведeње Савино дело.²¹ „Стубови, свијећњаци и друго богатство пљеваљске џамије јесу из Милешева”, казује једно предање. „Ступац испод часне трапезе и сада је на путу између Пријепоља и Хисарџика. Тај су ступац са осталијем плијеном вукли, но

---

¹⁹ Ср. испитивања А. Н. Веселовског, *Замѣтки по литературѣ и народной словесности*, I, 1883., стр. 14-32.

²⁰ Мирон Ђорђевић, *Историја светосавског манастира Ковиља*. Нови Сад, 1981., стр. 51-2.

²¹ *Serbien, Leipzig, 1868.*, str. 152-4.

на једном им застаде и никуд више. Упрезали су до двадесет и више јармова; али све бадава, јер га никуд с мјеста ни покренути. Тада га ту оставише, те и дан данас стоји.”²² Тај мотив, да волови неће или не могу да вуку светињу, врло је чест у хагиографској књижевности²³, природно је, што је везан за Савино Милешево и ту очуван.

У хришћанским легендама, које су преко црквених кругова ушле у народ, ми налазимо и онаквих причања каква су наша о халовитости Симеона Немање (ср. овде II 43). У XI веку забележио је архиепископ Теофилакт причу о једном Бугарину, који је патио од тога. Тај човек могао је да поједе целу овцу и по осам највећих хлебова, од којих би сваки заситио по десет и више људи. Тај Бугарин је, прича легенда, узалуд ишао на разне стране, као у Рим Светоме Петру, па чак и у Сремску Митровицу Светоме Иринеју; спасли су га, најпосле, тибериопољски мученици.²⁴ Култ чудотворних извора, обично уз манастире и црквине, општа је појава религиозног утицаја у хришћанском свету, исто као и култ светитељских гробова. Хагиографско-црквеним утицајем ја тумачим и онај мотив из народне песме у овој збирци, I 6, како Свети Сава ослобађа робињу од Арапина. У нашим старим Савиним биографијама прича се, да је он откупљивао светогорско робље од гусара. Откупљивање робља, уосталом, у мутна времена средњег века, сматрало се као једна од најглавнијих хришћанских дужности. Легенде с тим мотивима нарочито су честе из времена Сеобе Народа, V и VI века; па су, доста често, одатле преношене, у доцније време, и на свеце, који то више нису чинили.²⁵ Исто тако црква је подржавала и дубоко укоревљено

---

²² Б. Х. *Источник*, VI, 1892., стр. 108

²³ Ср. Код Н. Delehaye, *Les légendes hagiographiques*, Bruxelles, 1906., стр. 35-6.

²⁴ Ц. Жиречек, *Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer*. Wien, 1897., стр. 97.

²⁵ Ср. *Rivista storica della scienze teologiche*, I, 1905., стр. 482-3.

народно веровање о деловању благослова и клетве. Ја подсећам овде на еванђеоску причу о смокви, коју је Христос проклео (Матеј, XX 19) и на беседе црквених отаца о том случају. Мотиви благослова и клетве јављају се од најстаријих времена, а да је „значај клетве још и данас исто онако жив као и у античка времена”²⁶ показују најбоље наше народне легенде о благословима, а нарочито о клетвама Светог Петра Цетињског, које су настале током XIX века.²⁷

4) Уз мотиве средњовековних легенди јављају се око имена и личности Светог Саве и многи мотиви из опште традиционалне књижевности. У много приповедака име Светог Саве јавља се сасвим случајно и без икаквих индивидуалних црта; и ми налазимо врло много случајева, да је оно и код нас самих замењено именом Бога, Христа, неког другог светитеља или чак и каквог обичног попа. Већ је давно наглашено, колико је стар мотив о боговима који путују,²⁸ као што чине наши светитељи сами, или, да прелаз буде јаснији, у друштву с Богом. Петар Толдо у својој лепој студији о „Животу и чудесима светаца у Средњем веку” нагласио је везу између извесних индијских прича и хришћанских легенди, у којима се јављају популарни народни мотиви, као о кеси која се не празни о крави што непрестано даје млеко, о човеку који садржајем свог врча пуни хиљаду посуда својих ученика, о крсту, чијим се знаком повећава хлеб и сл.²⁹ Наша веома раширена прича о постанку многих језера, која је створио Свети Сава место некадашњих негостољубивих или неваљалих насеља, има потпуну паралелу, мимо многе друге, и у једној сирској легенди, која казује, да је из истих разлога

---

²⁶ E. Stemplinger, Antiker Aberglaube in modernen Ausstrahlungen. Leipzig, 1922., стр. 66.

²⁷ СР. Црногорка, II, 1885., стр. 24; Глас истине, II, 1885., стр. 105 и д.

²⁸ E. Rohde, Der griechische Roman. Leipzig, 1900., стр. 538-9.

²⁹ Studien zur vergleichenden Literaturgeschichte, VI, 1906., стр. 289-297.

Мухамед створио Црно море.³⁰ Ми смо, у напоменама, за нај-познатије светске мотиве у вези са овим нашим дали неколико примера и указали на један део литературе о њима.

5) У нашем народу има врло много предања, која говоре о томе, како је Свети Сава научио људе да праве сир, да киселе млеко, да пробијају прозоре, да плету ужа, да ткају, да ору, да шију итд. Он казује људима, да је неке благословио, а неке проклео и како према томе треба да се држе. У нашој збирци, у причи бр. 19, он на пример, каже: „Род сам трешњи благословио да се море јести, а дрво јој је проклето; није га добро ни кући носити а камо ли ложити!” И, доиста, вели један описивач, народ „трешњу, ма била не знам колико стара, ипак посјећи неће”. Наложити трешњу на ватру „то би био гријех, који би божју казну тражио.”³¹

Х. Делехеј је давно упозорио на такве случајеве, кад се „на само једну главу акумулирају све славе прошлости”, које, наравно, прелазе реалне сразмере личности и које чине да апотеоза сасвим измени праву физиономију јунака.³² Такви су случајеви обични код светаца, који имају глас народних просветитеља, као што је непрепорно Свети Сава, кога од XIII века сви кругови дворски и црквени славе као народног учитеља. Ср. један запис краља Милутина из 1316. године, у ком се каже: „оучителя очаяства нашего светыи Сава”.³³ Не казује ли угледни архиепископ Никодим, да је Сава „као каква часна пчела, сабравши од свих красних цветића, испунио своје отачаство”? А у похвалама Савиних биографа само је говор о том, како је светитељ своје, „словесно стадо” поучавао, „попуњавао недостатке свог отачаства”, и „сам собом показивао уставе и обрасце свима врлинама”. Већ за XIV век бележи

³⁰ Revue des traditions populaires, XXVI, 1911., стр. 53-4.

³¹ Гласник зем. музеја, VII, 1895., стр. 467.

³² Сп. д, стр. 21-2.

³³ Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи, бр. 49.

Теодосије, да се самим Савиним именом киселило млеко, налазећи уз Савине учитељске врлине још и неодољиву светиљску магиску моћ.

Г. Првош Сланкаменац рашчлањавајући „Легенде о јужнословенским анахоретима”³⁴ добро је упозорио на многе моменте, који условљавају образовање и разрађивање извесних легенди. Он је тамо указао, у легендама о Јовану Рилском, на неколико елемената, који се јављају код светаца просветитеља, односно хероја цивилизатора. Јован Рилски, међутим, само је локални светац, без личне хисторијске улоге и без оног нимбуса, који му је стварала читава једна динстија и велика црквена организација, као што је случај са Светим Савом. Па кад је, поглавито црквеним утицајем, успело, да се око имена Јована Рилског скупи читав низ легенди цивилизаторског типа, онда није нимало чудо, што је број таквих легенди око Савиног имена врло велики и широких размера. Господин Стева Димитријевић у овим питањима као да има нешто друкчије мишљење. Он налази да су у некима од тих предања „очувани докази стварног његовог (Савиног) препородилачког општекултурног, па и привредног и занатског рада и општег преображаја на свим пољима и духовног и материјалног живота нашег народа, што су га Свети Сава и његови следбеници извели”. „Нарочиту пажњу и размишљање заслужује то, што Светог Саву славе наша два по преимућству домаћа заната, самарцијски и ужарски, као и занати бељарски (ћебецијски) и кожарски (табачки)”³⁵ Колико то мишљење неће бити оправдано, најбоље се да видети одатле, што ниједан од тих заната није по пореклу наш, ма колико да је данас „домаћи”. Може ли се, на пример, наћи ма какав доказ за његову акцију у том, што се прича да је Свети Сава научио

³⁴ Гласник скопског научног друштва, I, 1925., стр. 215-232.

³⁵ Весник, XXXI, стр. 523-4, Ср. и М. Башића, Годишњак II фонда С. и Д. Петровића. Београд, 1924., стр. 36.

људе градити сир и киселити млеко, кад се зна колико је био развијен сточарски занат давно пре Светог Саве и код старих Словена и других народа на Балкану и кад постоје утврђени, несумњиви ранији утицаји на Србе и на њихову сточарску културу? Чак и народска тумачења и објашњења у случајевима, које наводи господин Димитријевић, сувише су наивна и једнострана, да би се из њих могло нешто поузданије могло закључити. Самарџије, на пример, кажу, да је светац путовао много по народу, „истина већином пешке, апостолски, али је *ионекад* и јахао и носили су му књиге и одежде на самарном коњу”. Да би коњу било лакше, светац је показао „како треба самар прерадити”. Из тога, што је Сава понекад јахао и прерадио самар, по речима самог тог предања, ми не би смели бити слободнији у закључцима о његовом стварном деловању у самарџијском занату; а имајући у истом предању још и казивање о књигама и одеждама ми би у томе нашли још један разлог више да будемо у суду резервисани или, ако га већ дајемо, да у њему изразимо пре неку комбинацију црквенских лица, него чисто народно предање. Господин Димитријевић је, у овом другом правцу, добро тумачио култ Светога Саве код кожарског еснафа у Пироту.

У овој књизи прикупљен је највећи део народних предања о Светом Сави, у стиху и прози. У пословима овакве врсте човек никад није сигуран да је прибавио све, али је, нема сумње, у овој збирци дато досад највише. Ми врло добро знамо, да овде има неједнакости и да се налазе предања, којима се могу учинити многе примедбе; али, ако смо их узели, ми смо то учинили из ових разлога: 1) или да се укаже на мотив, с којим је, из ма којих разлога, везано име Светога Саве или 2) да се утврде места, где се јављају предања о нашем свецу. Саопштавајући поједина предања (најчешће рђаво казивана и од људи понекад мало писмених), ми смо, у највише случајева, коликогод се могло, задржавали њихов текст, мотивације,

па чак и дијалектске облике. Где се одступило од тога то је чињено или да се развучено причање скрати или што је требало упростити ствар. Али нигде, из сасвим разумљивих разлога, није мењан ниједан мотив, нити је вршено њихово спајање, нити су стављани на друго место него на оно, на ком се јављају код самог приповедача.

У овој књизи саопштена су само она предања, за која се може узети, да живе у народу. Све легенде о Светом Сави, и оне из старих биографија, узеће се у обзир, кад будемо приказивали значај Савине личности кроз векове наше прошлости. С тога овде нису унета ни чисто црквена предања о Савиним одежама и крстовима, каква се, примера ради, причају у Студеници.³⁶ Нису, даље, у списак манастира унета аутентична причања о градњи Хиландара, Жиче и извесних цркава по Светој Гори, јер су стварна предања о томе узета непосредно из биографија, а народских предања иначе нема. Код неких манастира казивање о њима не подудара се са сигурнијим обавештењима, која имамо с друге стране. Г. А. Ивић, на пример, казује за манастир Ђипшу, да је посвећен Светом Сави.³⁷ Међутим, у „Записима и натписима”, бр. 2991, види се, да је то манастир Светог Николе. У извесна предања нисмо понекада имали довољно вере. То је, на пример, случај са саопштењима М. С. Милојевића и са још неким, о којима дајемо и нека ближа објашњења.

Апсолутно је ненародног порекла песма „Свети Сава и Бог Створитељ” коју је објавио Србољуб Љубибратић (Ст. Мијатовић) у својој напред поменутој збирци *Свети Сава у нашим народним њесмама*. За ту песму он тврди, да је чуо од гуслара Саве Леповића из Чечева у Колашину. По тој песми, Бог хоће да потамани свет, јер се извргао, а Свети Сава га брани и казује Богу, да је нашао и средство за спас:

³⁶ Ср. Старић, VII, 1890., стр. 1-21.

³⁷ Гласник географског друштва, књ. 7-8, стр. 213.

*Децу ћемо у школу њраћати
у школи ће науку њримаћи.*

Бог прима тај предлог и онда шаље Саву „доле међу људе”, да он врши просветитељску мисију:

*оѡварај им школе за учење,
ѡосѡављај им мудре учииеље.*

Не треба, мислим, трошити много речи око ове песме, која је очевидно производ новијег времена и школске културе. Слично се, са истих разлога, да рећи и за приповетку *Свети Сава и два доѡаѡаша* у збирци истог скупљача *Свети Сава у народним ѡричама*, иако он тобоже наводи лице из народа, од кога је чуо: Тамо се говори, сасвим у духу каквог програма „за народно просвећивање”, како „учитељи требају да упућују децу на рад, поштење и знање; лекари требају, да чувају народно здравље и народни живот”³⁸ И народни обичај који помиње Ж. Маринковић у *Веснику срѡске цркве*, XXX, стр. 56, како мати на дан Светог Саве даје детету отворену књигу, да је чита на дрвљанику и да на њено питање: „Ко те учи”, одговори: „Бог и Свети Сава”, не изгледа ми, исто тако, да је традиција старине. Упада, уопште, у очи код извесних скупљача, а то је нарочито у овом питању случај господина Ст. М. Мијатовића, да су њихова казивања сувише педагошки обојена и да, у доста прилика, остављају утисак неаутентичности. Човек има понекад утисак, да је дотични скупљач од једне прсте узречице или наивног саопштења навалице испредао дуге приче, свеједно из ма каквих разлога. У једној народној песми о „Смрти Марка Краљевића”, која је објављена у *Босанској вили*, 1898., стр. 168-9, долази место оног из Вукове песме познатог Игумана Васе Светогорца Саво Немањић. Песма та, која је варијанта Вукове, а у коју је уплетено и причање из народне

³⁸ Та ненародска педагошка прича ушла је и у нове читанке доктора С. Чајковца. Ср. Читанку за III разред основних школа. Загреб, 1926., стр. 143-4.

песме о томе, како Марко казује на коме је царство, врло је слаба. Она потиче од човека, који је сигурно није дао непосредно из народа. Име Немањића Саве ушло је у њу сасвим произвољно и нема никакве везе са радњом. Како је народна песма о Марковој смрти добила једно специфично наше обележје, тешко је веровати, да би певач, који је стварао, спојио Марково име са Савиним, а да им не да неку ближу логичку везу. Ми ту песму, из тих разлога, нисмо унели у ову збирку, али је наводимо овде ради што веће потпуности свих случајева, где се у народној традицији помиње Савино име.

Новијег је датума једна чисто политичко-сатиричка прича о Светом Сави, коју је објавила Новаковићева *Вила*, III, 1867., стр. 448. У тој причи казује се, како је светац хтео да се напије воде из неког потока, а његови пратиоци му завикали, да вода, коју је он хтео захватити, није чиста. Светац је, веле, на то одговорио: „Само кад није у њу упао пандурски штап, није вода погана”. Кад се зна, колико је у то време, међу опозицијом режиму кнеза Михаила било повике баш на пандуре, онда није неразумљиво, што се нашао неко, вероватно ради цензуре, да овакве речи стави у уста чак и Светом Сави. Да ми ту причу нисмо могли уврстити у ову збирку јасно је само по себи. За једну другу причу, „Како је постао Влах (*Босанска вила*, 1898., стр. 42) забележио је сам њен скупљач, А. Васиљевић, да је чуо у Кладову приликом једне националне свађе. Природно је стога, да је та прича увредљива за Румуне (вели се, да су постали од балеге), а није много сигурно, да ли је то право народно предање, или нечија досетка, која се хтела у препирци под то да протури. За предање о Светом Сави ова прича не доноси ничег карактеристичног.

На крају, сматрам за пријатну дужност, да се и овде захвалим пријатељима господину Тихомиру Ђорђевићу, господину Чедомиљу Митровићу и господину Веселину Чајкановићу, који су, као чланови фонда Р. Ђурића, омогућили објављивање ове збирке и учинили ми неколико корисних напомена.